

УДК 796.011

Сугула В. О., д. пед. н., доцент
Харківська державна академія фізичної культури

Системоутворювальна функція фізичної культури

Анотація. Мета: виділити системоутворювальну функцію сучасної фізичної культури. **Матеріал:** основою для даної статті слугують матеріали спеціальної літератури, в якій розробляються теоретичні та практичні аспекти побудови теорії фізичної культури. **Результати:** аналіз сутності фізичної культури через призму сучасних уявлень про соціальну та педагогічну системи показав, що в межах основних форм фізичної культури (фізичне виховання, спорт, фізична рекреація, фізична реабілітація, адаптивна фізична культура) розгортаються різні соціальні процеси, розвиток яких зумовлений спеціалізованою діяльністю людей з використанням різноманітних фізичних вправ. Такий підхід дозволив виділити та показати єдність у прояві соціальної та педагогічної граней фізичної культури. **Висновки:** системоутворювальна функція фізичної культури має дві взаємно зумовлені грані – педагогічну (виховну) та соціальну (оздоровчу), що дозволяє говорити про сучасну фізичну культуру як про цілісну соціально-педагогічну систему, основна функція якої є оздоровчо-виховна.

Ключові слова: фізична культура, теорія, система, функція, соціальний, педагогічний, інтеграційний підхід, процес, громадське здоров'я.

Вступ. Останніми роками активізувалась розробка концептуальних положень, які лежать в основі теорії фізичної культури (Г. Наталов, 2005; В. Коренберг, 2008; В. Видрін, 2003, 2008; Л. Матвеев, 2003, 2009; Л. Лубишева, 2009; Ф. Собянін, 2010; Н. Візітей, 2011; В. Столяров, 2007, 2011; Ю. Ніколаєв, 2001–2013 та ін.). Необхідність такого пошуку обумовлена тим, що в існуючій теорії, базові положення якої відображені в основоположних працях (Deborah A. Wuest, Charles A. Bucher, 1995; Ю. Курамшін, 2003; Л. Матвеев, 2008), відсутня єдина загальнотеоретична основа (Н. Візітей, 2009; Ю. Ніколаєв, 2010, 2012; А. Передельський, 2011). Відмічене протиріччя свідчить про актуальність та необхідність подальших наукових розвідок в напрямку розробки інтеграційних підходів до побудови теорії фізичної культури [17]. У вирішенні цієї проблеми особливе місце займає коректне виділення системно-утворювальної функції фізичної культури. Такий підхід передбачає аналіз сучасної фізичної культури через призму цілісної системи [16], яка вочевидь має дві взаємозалежні грані – соціальну та педагогічну (рисунки).

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано в рамках реалізації комплексного наукового проекту «Теоретико-методологічні засади формування особистісної фізичної культури у дітей і молоді як основи їх здоров'я» (номер державної реєстрації 0113U001205).

Мета статті: виділити системоутворювальну функцію сучасної фізичної культури.

Матеріал і методи дослідження даної проблеми базуються на аналізі спеціальної літератури, в якій розробляються теоретичні та практичні аспекти побудови теорії фізичної культури.

Результати дослідження та їх обговорення. У сучасному суспільстві фізична культура проявляється у специфічних формах – фізичне виховання, спорт, фізична рекреація, фізична реабілітація, адаптивна фізична культура. У межах цих форм розгортаються різні за змістом соціальні процеси, розвиток яких зумовлений спеціалізованою діяльністю людей з використанням різноманітних фізичних вправ. Результатом такої діяльності як раз і є виникнення та розви-

ток існуючих соціальних форм фізичної культури, що потребує проведення аналізу її сутності через призму сучасних уявлень про соціальну систему. У зв'язку з цим необхідно відмітити, що поняття «соціальна система» було науково формалізовано відносно недавно у зв'язку з розвитком в науці системного підходу [18], хоча його використовували у своїх працях ще древні мислителі, маючи на увазі особливу впорядкованість різних форм громадського життя [12]. Основи сучасної теорії соціальних систем були розроблені американським ученим Т. Парсонсом (1902–1979), яким уперше були проаналізовані відмінності між суспільними й особистісними системами, а також між різними видами культури.

Паралельно з його дослідженнями поняття «соціальна система» розвивали Г. Спенсер, М. Вебер, Ф. Тьонніс, Е. Дюркгейм, Г. Зиммель, П. Блау та ін. Нині соціальна система розглядається як сукупність соціальних явищ і процесів, що знаходяться в особливих відношеннях і зв'язках між собою і створюють деякий цілісний соціальний об'єкт [7]. Оскільки соціальні системи є одночасно і продуктом, і сферою діяльності людини, то в низці досліджень соціальну систему представляють як цілісну структуру, основним елементом якої є люди, їх взаємодія, взаємовідношення та зв'язки, які мають стійкий характер і відтворюються в історичному процесі на основі сумісної діяльності людей [11]. Виходячи з вище викладених уявлень, необхідно констатувати, що сучасна фізична культура представляє собою особливу соціальну систему [4; 8; 13], адже саме різноманітна діяльність людей пов'язана з використанням фізичних вправ і лежить в основі її розвитку [6; 14; 15]. Очевидно, що така діяльність створює умови для формування стійких змін, спрямованих на покращення рівня здоров'я не тільки конкретної людини, а й громадського здоров'я в цілому. Існування окресленого зв'язку підтверджується матеріалами цілої низки досліджень [3; 10 та ін.]. За даними, наприклад, М. Дутчака [5], суспільний ефект від оздоровчої діяльності може бути досягнутий лише за умови, коли більше третини населення держави на достатньому рівні займається різними видами рухової активності оздоровчої спрямованості. Проведений вище аналіз свідчить про те, що основна соціальна функція існуючих форм фізичної культури –

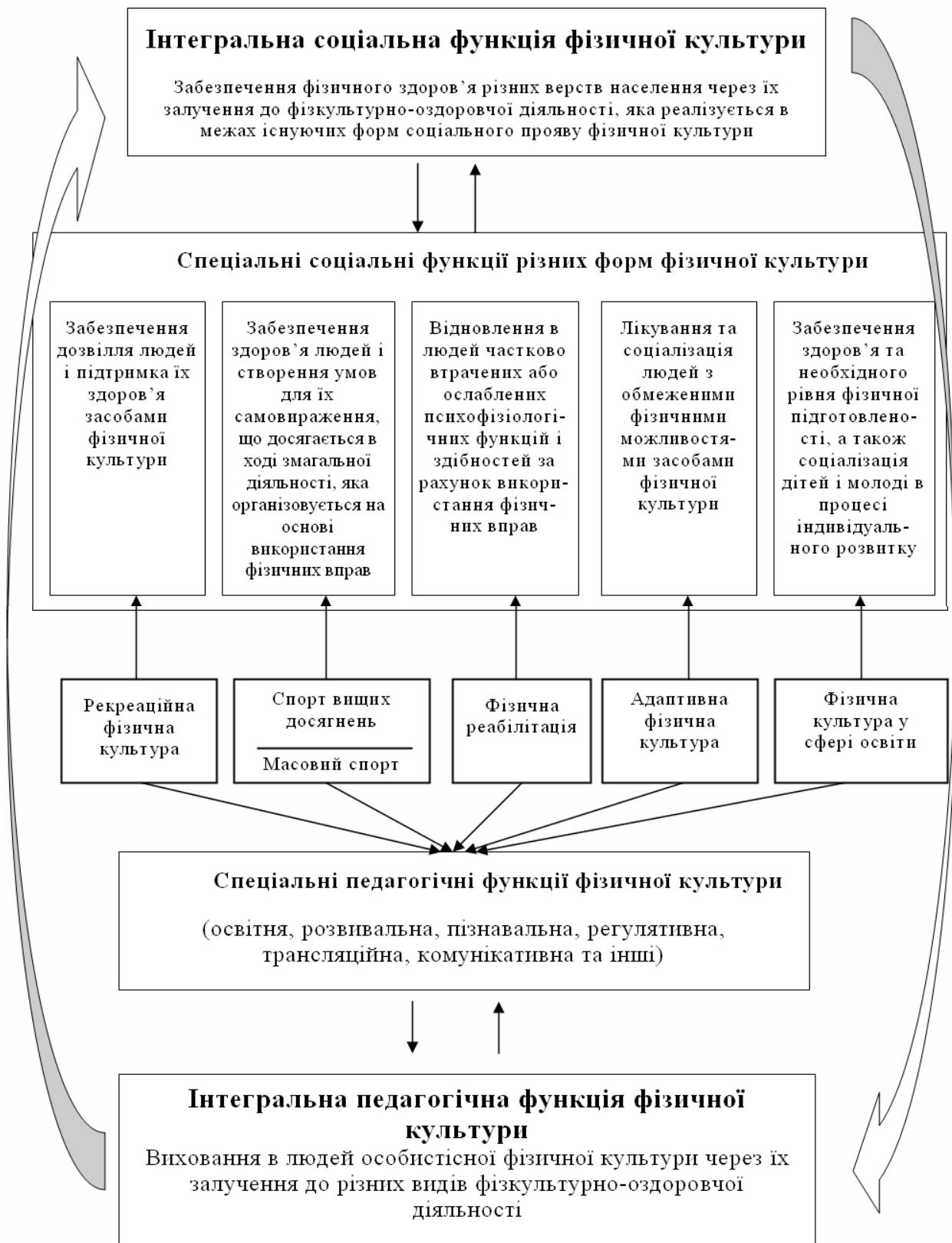

Рис. Взаємозв'язок соціальної та педагогічної функцій фізичної культури

оздоровча. Слід відмітити, що реалізувати цю функцію можливо лише через залучення людей до участі в означених вище видах діяльності за умови формування в них відповідних потреб [17]. Очевидно, що вирішення цього завдання можливо лише в результаті спеціальним чином організованого педагогічно-

го процесу, який розгортається у межах різних форм соціального прояву фізичної культури (фізичне виховання, спорт, фізична рекреація, фізична реабілітація, адаптивна фізична культура). Такий підхід потребує аналізу фізичної культури через призму педагогічної системи, тим більше, що у спеціальній літературі тер-

мін «педагогічна система» використовується досить неоднозначно, незважаючи на те, що він є одним з основних у поняттєвому апараті педагогіки [9]. У багатьох випадках під педагогічною системою розуміють окремі складові педагогічного процесу, сукупність організаційних форм і под. Достатньо часто це поняття персоніфікується. Наприклад, виділяються педагогічні системи Л. Толстого, Я. Каменського, К. Ушинського, А. Макаренка, В. Сухомлинського, С. Лисенкової, В. Шаталова та багатьох інших. У низці досліджень педагогічна система ототожнюється з тим чи іншим рівнем системи освіти, відображаючи її структуру – система дошкільної, шкільної, професійної, вищої освіти, система фізкультурної освіти і под. У педагогічній науці використовуються й інші підходи до визначення педагогічної системи. Наприклад, Ю. Бабанський [1] під педагогічною системою розуміє сукупність структурних компонентів, які об'єднані єдиною освітньою метою розвитку особистості й функціонують у цілісному педагогічному процесі. В. Беспалько [2] під педагогічною системою розуміє сукупність взаємозалежних засобів, методів і процесів, необхідних для створення організованого, цілеспрямованого педагогічного впливу на формування особистості із заданими якостями, виділяючи при цьому не тільки структурні складові педагогічної системи, але й функціональні компоненти педагогічної діяльності. В. Сластьонін та І. Ісаєв [9] педагогічну систему представляють як соціально зумовлену єдність учасників педагогічного процесу, які активно взаємодіють, а також сукупність духовних і матеріальних факторів, спрямованих на формування особистості, здатної до саморозвитку в навколишній дійсності. Узагальнюючи вищевикладене, необхідно констатувати, що сутність педагогічної системи проявляється у формуванні особистості з ознаками, характерними для тієї чи іншої системи. Якщо з цих позицій оцінювати фізичну культуру, то необхідно констатувати, що результатом її функціонування в суспільстві є формування людської особистості з ознаками, характерними для цього виду культури, тобто фізично культурної особистості. Безумовно, цей процес є однією з форм реалізації в суспільстві педагогічної функції фізичної культури, що дозволяє говорити про фізичну культуру як про педагогічну систему.

У процесі проведеного вище аналізу спеціально

виокремлювались соціальна (оздоровча) та педагогічна (виховна) грані фізичної культури. Такий підхід носив лише методичний характер. В дійсності ж фізична культура функціонує в суспільстві як цілісна система. Це дозволяє стверджувати, що системно утворювальною (інтегральною) функцією фізичної культури є оздоровчо-виховна.

Висновки:

1. Системоутворювальна функція фізичної культури має дві взаємно зумовлені грані – педагогічну (виховну) та соціальну (оздоровчу), що дозволяє говорити про сучасну фізичну культуру як про цілісну соціально-педагогічну систему, основна функція якої є оздоровчо-виховна.

2. Фізична культура в контексті соціально-педагогічної системи становить сукупність взаємозалежних явищ, процесів, соціальних інститутів, що розвиваються в єдиному педагогічному просторі в результаті діяльності людей, пов'язаної з використанням фізичних вправ, які знаходяться в особливих відношеннях і зв'язках між собою й створюють в соціальному середовищі цілісний соціокультурний об'єкт.

3. Цілісність сучасної системи фізичної культури забезпечується реалізацією нею двоєдиної у своєму прояві оздоровчо-виховної функції, яка є відображенням існуючого зв'язку фізичної культури із соціальною системою, у якій проходить її розвиток.

4. Установлений зв'язок між виконанням фізичною культурою виховної (педагогічної) й оздоровчої (соціальної) функції свідчить про те, що вирішення завдань із забезпечення достатнього рівня громадського здоров'я на пряму залежить від ефективності реалізації в суспільстві виховної функції фізичної культури.

5. Фізичне виховання в системі освіти відіграє провідну роль у процесі реалізації виховної функції фізичної культури, спрямованої на формування у людей особистісної фізичної культури. Це пов'язано з тим, що базові ціннісні орієнтації, а відповідно й індивідуальні потреби людини, формуються в основному в дитячому та юнацькому віці.

Перспективи подальших розвідок з даного напрямку. В подальших дослідженнях планується більш детальний аналіз системоутворювальної (оздоровчо-виховної) функції фізичної культури.

Список використаної літератури:

1. Бабанський Ю. К. Избранные педагогические труды / Ю. К. Бабанский. – М. : Педагогика, 1989. – 560 с.
2. Беспалько В. П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения / В. П. Беспалько. – М. : Ин-т проф. образования Мин-ва образования России, 1995. – 336 с.
3. Булатова М. Фитнес и двигательная активность: проблемы и пути решения / М. Булатова // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2007. – № 1. – С. 3–7.
4. Визитей Н. Н. Социология спорта. Курс лекций / Н. Н. Визитей. – К. : Олимпийская литература, 2005. – 247 с.
5. Дутчак М. Методологія формування системи спорту для всіх в Україні / М. Дутчак // Матеріали II Міжнар. наук.-теор. конф. кафедри соціально-гуманітарних дисциплін «Парадигма здорового способу життя: духовні та фізичні компоненти». – К., 2010. – С. 33–38.
6. Кун Л. Всеобщая история физической культуры / Л. Кун. – М. : Радуга, 1982. – 400 с.
7. Лубышева Л. И. Социология физической культуры и спорта : Учеб. пособ. / Л. И. Лубышева. – М. : Академия, 2001. – 240 с.
8. Паначев В. Д. Спорт в системе физической культуры общества: институциональный подход : автореф. дисс. на соискание ученой степени докт. социолог. Наук. : 22.00.04 / В. Д. Паначев. – Пермь, 2008. – 46 с.
9. Педагогика : [Учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. заведений] / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов ; [Под ред. В. А. Сластенина]. – М. : Академия, 2002. – 576 с.
10. Платонов В. Н. Сохранение и укрепление здоровья здоровых людей – приоритетное направление современного здравоохранения / В. Н. Платонов // Спортивна медицина. – 2006. – № 2. – С. 3–14.
11. Соціологія : [Посіб. для студ. вищих навч. закладів] / За ред. В. Г. Городяненка. – К. : Академія, 1999. – 384 с.
12. Социальная система [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ru.wikipedia.org/wiki/>.
13. Столяров В. Социология физической культуры и спорта : [Учеб.] / В. И. Столяров. – М. : Физическая культура, 2005. – 400 с.

14. Столбов В. В. История физической культуры и спорта / В. В. Столбов, Л. А. Финогенова, Н. Ю. Мельникова ; [Под ред. В. В. Столбова]. – Изд. 3-е перераб. и доп. – М. : Физкультура и спорт, 2001. – 423 с.
15. Сутула В. А. Физкультурология (проблемы и перспективы развития) / В. А. Сутула. – Харьков : Гелиос, 2004. – 176 с.
16. Сутула В. А. Структура системного подхода и особенности его использования в процессе исследования физической культуры как целостного социального явления / В. А. Сутула // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія : [щоквартальний науково-практичний журнал]. – Харків : НТУ ХПІ, 2007. – № 2. – С. 35–39.
17. Сутула В. А. Теория физической культуры: научный миф или реальность? / В. А. Сутула, Г. В. Власов // Теория и практика физической культуры. – 2013. – № 5. – С. 10–14.
18. Bertalanffy L. General System Theory – A Critical Review, «General Systems», vol. VII, 1962, p. 1–20.

Стаття надійшла до редакції 10.02.2014 р.
Опубліковано: 28.02.2014 р.

Аннотация. Сутула В. А. Системообразующая функция физической культуры. Цель: выделить системообразующую функцию современной физической культуры. **Материал:** основой для данной статьи служат материалы специальной литературы, в которой разрабатываются теоретические и практические аспекты построения теории физической культуры. **Результаты:** анализ сущности физической культуры через призму современных представлений о социальной и педагогической системах показал, что в пределах основных форм физической культуры (физическое воспитание, спорт, физическая рекреация, физическая реабилитация, адаптивная физическая культура) разворачиваются различные социальные процессы, развитие которых обусловлено специализированной деятельностью людей по использованию разнообразных физических упражнений. Такой подход позволил выделить и показать единство в проявлении социальной и педагогической граней физической культуры. **Выводы:** интегральная функция физической культуры имеет две взаимно обусловленные грани – педагогическую (воспитательную) и социальную (оздоровительную), что позволяет говорить о современной физической культуре как о целостной социально-педагогической системе, основная функция которой оздоровительно-воспитательная.

Ключевые слова: физическая культура, теория, система, функция, социальный, педагогический, интеграционный подход, процесс, общественное здоровье.

Abstract. Sutula V. A. System-function physical training. Purpose: select function backbone of modern physical culture. **Material:** the basis for this article are materials literature, which developed the theoretical and practical aspects of constructing a theory of physical culture. **Results:** the analysis of the essence of physical culture through the prism of modern ideas about the social and educational system has shown that within the basic forms of physical culture (physical education, sport, physical recreation, physical rehabilitation, adaptive physical education) deployed a variety of social processes, the development of which is caused by a specialized activity people use a variety of physical exercises. This approach allowed us to identify and show unity in the manifestation of social and educational facets of physical culture. **Conclusions:** integral function of physical culture has two mutually conditioned faces – pedagogical (educational) and social (recreational), suggesting that the modern physical culture as a holistic social and educational system whose primary function is recreational and educational.

Keywords: physical culture, theory, system, function, social, pedagogical, integration approach, process, public health.

References:

1. Babanskiy Yu. K. Izbrannyye pedagogicheskiye trudy [Selected pedagogical works], Moscow, 1989, 560 p.
2. Bespalko V. P. Pedagogika i progressivnyye tekhnologii obucheniya [Pedagogy and advanced learning technology], Moscow, 1995, 336 p.
3. Bulatova M. Teoriya i metodika fizichnogo vikhovannya i sportu [Theory and Methodology of Physical Education and Sport], 2007, vol. 1, pp. 3–7.
4. Vizitey N. N. Sotsiologiya sporta. Kurs lektsiy [Sociology of sport. Lecture courses], Kyiv, 2005, 247 p.
5. Dutchak M. Metodologiya formuvannya sistemi sportu dlya vsikh v Ukraini [Methodology of formation system of sport for all in Ukraine], Kyiv, 2010, pp. 33–38.
6. Kun L. Vseobshchaya istoriya fizicheskoy kultury [General History of Physical Culture], Moscow, 1982, 400 p.
7. Lubysheva L. I. Sotsiologiya fizicheskoy kultury i sporta [Sociology of Physical Education and Sports], Moscow, 2001, 240 p.
8. Panachev V. D. Sport v sisteme fizicheskoy kultury obshchestva: institutsionalnyy podkhod : avtoref. dokt. sotsiol. nauk [Sport in the system of physical culture society: an institutional approach : Authors thesis], Perm, 2008, 46 p.
9. Slastenin V. A., Isayev I. F., Shiyonov Ye. N., Slastenina V. A. Pedagogika [Pedagogy], Moscow, 2002, 576 p.
10. Platonov V. N. Sportivna meditsina [Sports Medicine], 2006, vol. 2, pp. 3–14.
11. Gorodyanenko V. G. Sotsiologiya [Sociology], Kyiv, 1999, 384 p.
12. Sotsialnaya sistema [Social system], Access mode : <http://ru.wikipedia.org/wiki/>.
13. Stolyarov V. Sotsiologiya fizicheskoy kultury i sporta [Sociology of Physical Education and Sports], Moscow, 2005, 400 p.
14. Stolbov V. V., Finogenova L. A., Melnikova N. Yu., Stolbova V. V. Istoriya fizicheskoy kultury i sporta [History of Physical Culture and Sports], Moscow, 2001, 423 p.
15. Sutula V. A. Fizkulturologiya (problemy i perspektivy razvitiya) [The Science Of The Physical Culture (Problems and Prospects)], Kharkov, 2004, 176 p.
16. Sutula V. A. Teoriya i praktika upravlinnya sotsialnimi sistemami: filozofiya, psikhologiya, pedagogika, sotsiologiya [Teoriya i practice upravlinnya sotsialnimi sistemami: filozofiya, psikhologiya, pedagogika, sotsiologiya], Kharkiv, 2007, vol. 2, pp. 35–39.
17. Sutula V. A., Vlasov G. V. Teoriya i praktika fizicheskoy kultury [Theory and Practice of Physical Culture], 2013, vol. 5, pp. 10–14.
18. Bertalanffy L. General System Theory – A Critical Review, «General Systems», vol. VII, 1962, p. 1–20.

Received: 10.02.2014.

Published: 28.02.2014.

Василь Опанасович Сутула, vasilijsutula@mail.ru; д. пед. н., доцент; Харківська державна академія фізичної культури: вул. Клочківська 99, м. Харків, 61058, Україна.

Василий Афанасьевич Сутула, vasilijsutula@mail.ru; д. пед. н., доцент; Харьковская государственная академия физической культуры: ул. Клочковская 99, г. Харьков, 61058, Украина.

Vasil' Sutula, vasilijsutula@mail.ru; Doctor of Science (Pedagogical), Associate Professor; Kharkiv State Academy of Physical Culture: Klochkovskaya 99, Kharkiv, 61058, Ukraine.